

ЗНАЧИМІСТЬ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОСТАНОВКИ ЗАДАЧІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Динаміка зміни умов, в яких відбувається розвиток процесів в різних підсистемах суспільства, висуває нові вимоги до постановки та методів вирішення задачі управління територіальними системами регіону. Однією з найновіших концепцій, на основі якої дослідники намагаються розробляти підходи до управління територіальним розвитком, є концепція усталеного розвитку, котра базується на використанні системи природничих та гуманітарних знань про глобальні та регіональні соціальні, економічні, політичні, екологічні та інші процеси, пов'язані з підтримкою та розвитком життя. Як слушно зауважують дослідники [1, с. 543], ідею усталеного розвитку можна реалізувати лише через систему певних соціальних структур, стабільність і стійкість яких можна виміряти науковими методами. Однією з таких структур є система безпеки суспільства, або соціальна безпека як складова національної безпеки. В наукових колах поширеною є думка про те, що соціальна безпека стає пріоритетною серед інших видів національної безпеки. Як аргумент наводяться тези про те, що якщо військова безпека забезпечує територіальну недоторканість та цілісність, свободу і незалежність держави, економічна – розвиток господарського механізму, екологічна – збереження навколишнього середовища, то соціальна безпека стає на захист людей як найвищої цінності будь-якої країни [1, с. 543]. Дійсно, економічна, екологічна, військова та інші види безпеки також виконують цю функцію, але опосередковано. Що ж до соціальної безпеки, то тут захист життя, здоров'я, добробут, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод є головною, безпосередньою ціллю. Зокрема, американський дослідник Дойл зазначає, що держава знаходиться в соціальній безпеці, якщо вона має можливість «здійснювати заходи розвитку соціальної сфери, освіти та економіки без зовнішнього впливу, забезпечити своїх громадян житлом, продуктами харчування, роботою, захищати їхні громадянські права та особисті свободи» [2, с.5]. Як бачимо, існуючі безпекознавчі парадигми модифікуються в напрямі відходу від постановки задачі управління територіальним розвитком в контексті досягнення цілей одного чи декількох елементів системи національної безпеки. Поступово вичерпує свій потенціал ідея постановки задачі управління регіоном з точки зору сталого або усталеного розвитку територіальних систем, які його утворюють. Хоча, необхідно визнати, що ґрунтуючись на ідеях паритету економічної, соціальної та екологічної складових безпеки, численні наукові ідеї та методичні напрацювання в даній царині ще матимуть своїх послідовників і будуть затребувані.

Як показав час, ідеї, закладені в концепціях економічної, військової, соціальної, екологічної безпеки, а також сталого розвитку потенційно не здатні дати відповіді на гострі та актуальні питання управління соціально-економічними системами різного рівня складності та ієрархії, в тому числі і територіальними. Зважаючи на пріоритетність досягнення цілей соціальної безпеки, так як безпосередньо на соціумі, і в свідомості окремих представників суспільства, а також колективній свідомості відображаються результати діяльності, пов'язаної з управлінням процесами розвитку і результати саморозвитку систем, на часі є нова парадигма безпекознавства.

Відносно новим і до певної міри масштабним і універсальним в цьому контексті і на даному етапі розвитку є поняття «безпеки розвитку». За чисельністю та значимістю загроз безпеці розвитку регіону найбільш впливовими є соціальна, економічна, екологічна та науково-технологічна сфери. [4, с.6]. Оскільки демографія, до певної міри, є віддзеркаленням стану справ в соціумі, а соціальна сфера нерозривна з економічною, тому загрози в них мають подвійний характер. Зважаючи на те, що на регіональному рівні проблеми у соціальній сфері тісно пов'язані з економічними можливостями і, навпаки, головною метою економічного розвитку регіону є підвищення рівня соціальної захищеності та добробуту населення, і економічне піднесення є підґрунтям для соціальної стабільності, видається доцільним економічний, соціальний та демографічний фактори економічної безпеки регіону розглядати у сукупності і надалі визначати їх як комплексну соціально-економічну сферу регіональної безпеки розвитку.

Враховуючи нечисленні цілісні концепції безпеки розвитку, дану категорію пропонується розглядати виходячи з наступних точок зору:

1. як поняття дещо іншого змісту аніж поняття сталого розвитку, а саме, як таке, що вказує на межі, в рамках яких можуть варіювати значення як окремих інтегральних показників розвитку модельованих систем, так і параметри взаємокомпенсації впливу чинників безпеки, задля отримання динаміки збалансованого досягнення цілей розвитку територіальної системи;

2. як поняття, яке акцентує увагу на пріоритності цілей соціального розвитку в широкому розумінні даного слова перед іншими локальними цілями розвитку суспільства – економічними, військовими, екологічними, цілями науково-технічного прогресу тощо.

Мовою математики, вирішення задачі управління регіональним розвитком – це розв'язок задачі багатовекторної оптимізації при заданих обмеженнях. Звичайно, звести багатогранний комплекс задач управління динамічною просторовою структурою, якою є регіон, з нерідко розмитими контурами і пріоритетами розвитку до детермінованої, чи навіть стохастичної або динамічної оптимізаційної моделі є досить амбітним починанням. Звичайно, в процесі формалізації такої задачі не уникнути ідеалізації та абстрагування від численних, нерідко досить значимих чинників розвитку. Але одну річ слід врахувати в процесі вибору з множини існуючих методів розв'язку подібних задач – локальна ціль забезпечення

параметрів соціальної безпеки, необхідних як для реалізації інших локальних цілей, так і результат досягнення інших локальних цілей повинна стати пріоритетним завданням. На інші локальні цілі можуть бути накладені обмеження щодо граничних значень відповідних інтегральних критеріїв, або ж може бути встановлене граничне значення поступки в досягненні відповідної локальної цілі. Саме такий концептуальний варіант постановки задачі управління регіональним розвитком і сформує найближчим часом парадигму безпекознавства для систем відповідного класу.

Неоднозначність у розумінні сутності безпеки зумовлює два основні підходи до формування системи забезпечення безпеки. Так, якщо під безпекою розуміється «стан захищеності» чого-небудь, то забезпечення безпеки будується навколо загроз, від яких необхідно захищатися. Якщо ж безпека ототожнюється з відсутністю загроз або небезпек, то забезпечення безпеки набуває характер нейтралізації (усунення) джерел (носіїв) небезпек. (5, с.125).

Відповідно до цього, показниками безпеки розвитку регіону будуть показники, які характеризують рівень захищеності соціальних в широкому розумінні слова інтересів територіальних громад регіону, або ж обсяги ресурсів, необхідних для ефективною нейтралізації або усунення впливу джерел (носіїв) небезпек.

Одним з узагальнюючих показників, який характеризує рівень соціальної безпеки, є соціальна напруженість. За своєю сутністю, соціальна напруженість представляє собою емоційний стан в певній спільноті або суспільстві в цілому, який спричинений тиском з боку зовнішнього середовища або ж є викликаним внутрішніми протиріччями. Оцінка соціальної напруженості, її причин та наслідків, закономірностей розвитку і методів прогнозування на даний час складає актуальну задачу міждисциплінарних досліджень. Різні аспекти соціальної напруженості є предметом вивчення соціальної психології, економічної соціології, конфліктології, теорії управління, безпекознавства. Вагомий внесок у дослідження соціальної напруженості внесли наступні теоретичних напрямки: структурний функціоналізм (О.Конт, Г.Спенсер, Е.Дюркгейм, Т.Парсонс, Р.Мертон, Н.Смелзер та ін.), конфліктна парадигма (Р.Дарендорф, Л.Козер, К.Боулдінг, Дж.Рекс й ін.), а також і ряд інших теорій, наприклад, теорія обміну (П.Блау, Дж.Хоманс), теорії колективної дії (Г.Лебон, Г.Тард, Г.Блумер Т.Боттомер, А.Марш, Д.Школьник та ін.), теорії модернізації (М.Леві, Г.Алмонд, Ф.Рігс, У.Ростоу, Д.Белл, Г.Кан, А.Тоффлер, А.Турен, А.Етціоні й ін.) [6, с.3]. Е. Дюркгейм використовує термін “соціальна напруженість” в ході аналізу процесів дезінтеграції та розриву соціальних зв'язків, втрати ціннісних орієнтирів, зростання соціальної аномії [3, с.6]. За Р. Мертоном, соціальна напруженість зростає внаслідок порушення рівноваги між цілями і засобами досягнення цілей як фазами соціальної

структури [3, с.6]. Т. Парсонс, вводячи в склад соціальної дії поняття норми, вже прямо вказує, що нормативний елемент, зустрічаючи спротив при реалізації соціальної дії, стає джерелом соціального напруження і потенційного конфлікту [3, с. 6].

Суспільство, як надзвичайно складна ієрархічно організована різноукладна система на різних етапах свого розвитку, за винятком перед- та постбіфуркаційного періоду, намагається нейтралізувати, локалізувати або сублімувати негативну соціальну напруженість, що виникає внаслідок тривалої актуалізації чинників середовища та внутрішніх протиріч. Тобто, за рахунок активізації функцій збереження системних властивостей та адаптації до змін, відкриті соціальні та економічні системи намагаються нівелювати негативний вплив соціальної напруженості та протестного потенціалу суспільства. Нейтралізація негативних ефектів стає можливою внаслідок синергетичного ефекту від поєднання механізмів самоорганізації та керованої дії на процеси в соціальних та економічних системах. Від адекватності ситуації, в якій перебуває соціально-економічна система, вибору співвідношення між механізмами регулювання та саморегулювання залежать подальші траєкторії розвитку такої системи а також потенціал її розвитку.

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; під наук. редакцією О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733с.
2. Дойл. С. Гражданские космические системы. Их влияние на международную безопасность. – М.:ИНИОН, 1994.
3. Керимзаде И. Т. Социальная напряженность как научная проблема/ Проблема социальной наряженности: материалы международной научно-практической конференции 5–6 июня 2010года. – Пенза – Ереван – Прага: ООО Научно-издательский центр «Социосфера», 2010. – 178 с.
4. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, Донецьк, 2007. – 17с.
5. Садеков А.А. Теоретико-методологічні засади феномену безпеки/ А.А. Садеков, Т.Б. Хлевицька / Вісник економічної науки України , 2010, №2.–с. 125-128.
6. Чернявська О.В. Механізм впливу соціальних змін на соціальну напруженість в сучасній Україні (на прикладі мегаполісу) Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. -
Харків – 2001. – 17с.